

УДК 316 (477)
DOI: 10.17721/sophia.2021.18.8

О. І. Предко, д-р філос. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9908-7788
e-mail: olenapredko@knu.ua

Д. Є. Предко, канд. філос. наук, асист.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-7760-6957
e-mail: Denyspredko@knu.ua

М. І. Нестерова, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-5784-4704
e-mail: mnesterova95@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНА "БЕЗПЕКА": ОСОБЛИВОСТІ МІФО-РЕЛІГІЙНИХ КОНТЕКСТІВ

Присвячено осмисленню ідеї безпеки в міфо-релігійних уявленнях, а також пошуків теоретичних інтерпретацій трансформації феномену "маска", починаючи від первинного значення до сьогодення в умовах COVID-19. Розкрито, що в первісну епоху формувалися характерні уявлення про безпеку, що було зумовлено певним типом світосприйняття та світорозуміння. Первісна людина, освоюючи навколишнє середовище та перебуваючи в умовах загрозової реальності, намагалася захистити себе, створивши своєрідний оберіг, завдяки якому вона намагалася зберегти свою цілісність. При цьому формувалися певні кодекси поведінки. Міфо-релігійні уявлення засвідчують про формування ідеї безпеки, що зароджувалися, виконуючи захисну функцію, регулюючи міжособистісні стосунки та життя суспільства. Виступаючи своєрідною системою світовідчуття, міфо-релігійні уявлення відображали певний рівень ідентифікації людини, її можливості у захисті себе як цілісності. Власне, у міфології віддзеркалюється гармонія між людиною і навколишнім світом, між суспільством і природою. В цьому сенсі вона виступає засобом убезпечення людини від негативних впливів. Особлива увага приділяється питанням застосування різних теоретичних підходів, тим дискурсам, які конструювали міфологічні смисли, релігійні акценти. Лейтмотивом розглянутого дослідження можна вважати аналітичне зіставлення двох стратегічних векторів осмислення безпеки, які безпосередньо зв'язані між собою. По-перше, вектор, з яким пов'язана поява різноманітних богів, сил, які при всій їх суперечливості, нелінійності і різних сферах впливу "нарощували" свою захисну функцію. Друга траєкторія – поява різноманітних міфо-релігійних чинників, виникнення певних засобів як допоміжного чинника захисту людини. У цьому русі також немає лінійного наростання, виникають явища і ситуації, що не мають однозначного визначення – релігія й культура, які переплітаються й засвідчують, що вони чи суспільство мають справу вже з якимось іншим смисловим модусом захисту. Реконструкція міфо-релігійного контексту дозволила встановити функціональні особливості маски, що розглядаються у співвіднесенні зі смисложиттєвими орієнтаціями людини. З маскою пов'язане формування смислів у контексті рефлексувань себе, Іншого і світу загалом.

Ключові слова: безпека, міфо-релігійні уявлення, ритуал, колективізм, маска.

Коронавірусна пандемія глобально змінила світ, перформатувала всі сфери життя сучасного світу, надала нових смислових відтінків феномену "безпека", змістивши акценти в простір збереження людства, його екзистенційної та особистісної буттєвості. Спалах інфекційної хвороби COVID-19 засвідчив, наскільки вразлива сучасна технологічна цивілізація. Буквально через кілька тижнів після оголошення Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемії сучасна цивілізація повною мірою відчула не лише крихітність нинішніх соціальних конструкцій, але й переконалася, що пандемічні загрози під сумнів поставили авторитет релігії та релігійних діячів. Власне, "пандемія повністю перформатувала діяльність релігійних організацій, уможливила створення нових форм комунікативних практик" [10, р. 281]. Причому досвід протидії нинішньому спалаху коронавірусної інфекції показав, що, власне, жодна із країн – фактично не була готовою до належного реагування на пандемію, до можливих ризиків у сфері релігійної безпеки. Особистість, отримавши досвід жити в непередбачуваній і небезпечній життєвій ситуації, опинилась у доволі складному комунікативному полі, оскільки інша людина почала сприйматися як певна загроза. Коронакриза поставила ряд питань перед людиною: "Як зберегти життя, убезпечити себе, своїх рідних від загрози COVID-19? Який є досвід захисту себе? Як людина тисячі років тому намагалася зберегти себе, свою ціліс-

ність? Які захисні бар'єри вона створювала від убезпечення себе, свого роду?"

У сучасній науковій літературі є ряд праць, у яких розглядається проблема формування первісних уявлень про безпеку, зокрема в міфологічно-язичницьких та ранніх релігійних віруваннях (О. Дзьобань, Є. Мануйлов та ін.). Також є низка робіт, у яких звертається увага на зв'язок релігії та цілітєвства, їхньої ролі у формуванні безпеки людського життя (Н. Монахова та ін.). У цьому контексті ряд авторів присвячують свої праці дослідженню феномена "маска", її релігійним та культурним конотаціям (О. Гребенникова, К. Тихомирова, О. Шнир'ова, О. Штайн та ін.). Значно менше робіт, у яких би розглядалася цілісно проблема безпеки в міфо-релігійних уявленнях. Отже, мета статті – з'ясувати смислові нюанси появи ідеї безпеки в міфо-релігійних уявленнях, яка уможливлювала досягнення як внутрішнього узгодження життя, так і формувала захисні засоби первісної людини.

Зародження знань про безпеку можна відстежити в міфології, релігії, філософії, в історії розвитку науки загалом. Зазвичай способом розуміння безпеки спершу виступав міф, який концентрував первинні уявлення про безпеку й одночасно був механізмом її забезпечення. У міфі людина мала справу з живими істотами, від яких залежало її існування, а вивчення безпеки відбувалось у формі їх "пізнання".

Безперечно, у межах первісного стародавнього світу, як його складова та невід'ємна частина, формувалися й розвивалися міфо-релігійні уявлення. Усі вони своєю початковою базою мали первісні релігійні вірування народів, які їх створювали, широко запозичували один в одного віроповчальний та культовий багаж і передавали його своїм наступникам; деякі зовсім зійшли з історичної сцени, інші існують та мають певне значення і дотепер.

Отже, світосприйняття первісних народів багато в чому пов'язане з міфологією. Найдавніші цивілізації, овіяні міфологічними розповідями, успадковували від первісних культур характерні для останніх міфологічні моделі мислення, мовлення і дії набагато більш безпосередньо, ніж більш пізні цивілізації. У найбільш короткому, але повному вигляді класифікація первісних міфів представлена в американського дослідника первісної релігії і міфології С. Хука. Він виділяє такі типи [7, с. 7–14]:

1) обрядовий міф – ймовірно, найбільш стародавня форма міфу, яка витоково пов'язана із словесним супроводом ритуалу і покликана пояснити непосвяченим основні моменти дійства;

2) культовий міф. Він є різновидом міфу обрядового, але пов'язаний з більш розвинутою формою релігійного мислення, при якому розповідь міфу не супроводжується ритуалом, а служить способом пробудження релігійних почуттів у момент святкування будь-якої події, що має сакральне значення. Культовий міф зберігає історію племені або державного утворення, прив'язуючи її до певної релігії або культу окремого божества;

3) етіологічний міф (міф походження) – порівняно пізній варіант міфу, який функціонально розвивається у суспільстві, в якому вже втрачено безпосередній зв'язок з ритуальними практиками; проте він намагається виправдати існування ритуалу за допомогою псевдоісторичного або релігійного пояснення. Наприклад, єгипетський міф про Осіріса і Ізіду, що вступають у шлюб, незважаючи на існуючий між ними кровноспоріднений зв'язок, є спробою виправдати існування старовинного звичаю, згідно з яким єгипетські фараони брали за дружин своїх сестер;

4) есхатологічний міф (міф про кінець світу). Зародження цього типу міфів звичайно пов'язується з іудаїзмом, хоча ідея про кінець світу містяться вже у вавилонських міфах. Якщо в примітивному суспільстві панує циклічне уявлення про перебіг часу (це пов'язано з тісною залежністю первісної людини від природи, що підкоряється циклічній зміні пір року), то есхатологічний міф служить проявом вже дещо іншого ставлення до часу – лінійного. Саме цей міф ліг в основу іудаїзму, а згодом і християнства;

5) міф престижу. Зазвичай він слугує для примітивних суспільств способом підкреслення переваг свого роду, племені або міста над іншими шляхом приписування божественного втручання в народження героя або створення держави. Так, жителі Афін завжди з гордістю підкреслювали, що їх місто носить свою назву на честь богині Афіні, що була його засновницею і поширює на це місто свій божественний захист.

Зазвичай міфологічне світосприйняття вирізняється такими характеристиками: людина розглядалась в двох ракурсах: "людина-природа" та "людина-космос"; при цьому людина не протиставлялась ні природі, ні космосу; природні явища описувались у термінах людського досвіду, а людський досвід – у термінах космічних явищ; злиття, образу й того, що він означає, приміром, у стародавньому Єгипті вважали, що, розбиваючи чаші, на яких були написані імена ворожих племен, вони тим самим знищували своїх ворогів, спричиняючи їм реальне зло; ототожнення сутності та явища; не аналізували

події, а переживали їх, наприклад, коли стародавній грек говорив, що сонце – це бог Геліос, то він був переконаний, що жива істота на вогняній кулі насправді рухається по небосхилу й це відображалось в його поведінці; злиття воєдино уяви, переживання й вольового імпульсу – етнологи зрівнюють цей стан з поведінкою натовпу в залі для глядачів при вигуку "пожежа"; причому в сучасній людині ці психологічні акти вже достатньо диференційовані; емоційність, коли чуттєве сприйняття домінує над раціональним поясненням; власне, в цій ситуації формуються людські почуття в процесі переживання світу – на перший план виступає не абстрактно-логічне доведення тієї чи іншої події, а емоційне сприйняття; розуміння часу як циклічного коловороту, який ототожнювався з ритмікою природи – зародження, "розквіт" і вмирання, тобто часовий плин уявлявся процесом нескінченного повторення того, що вже було – аналогічно природним циклам розумілось життя людини; бінарність, оскільки міф включав єдність протилежностей – "добро-зло", "життя-смерть", "небо-земля" тощо, власне, тут зароджується ідея про те, що єдність включає й боротьбу протилежностей, що неминує веде до розвитку, становлення всього сущого; виникнення світу ототожнювалось з походженням роду, який зазвичай витоково був пов'язаний з міфічним предком.

Навіть у цій загальній характеристиці особливостей міфологічного світосприйняття можна відстежити елемент безпеки, який супроводжував первісну людину й завдяки якому вона намагалася зберегти себе, свою цілісність від неминучої плінності часу. "Людина, знаходячись у скрутному становищі, опиняється в стані сумніву, де взаємопереплітаються надія та страх" [5, с. 28]. В результаті появлялися різні божества, які мали захисну функціональну специфікацію. Наприклад, Секурітас (лат. *Securitas*-безтурботність, безпека) – римське божество, що уособлювало спокій і безпеку держави та її громадян. Вперше цей сакральний символ з'явився на монетах Нерона, що було пов'язано з невдалою змовою проти імператора. Тому-то Секурітас покликаний був забезпечити Нерона від небезпек.

До богів з узагальненою функцією безпеки-небезпеки належить і дуалістична пара Білобог і Чорнобог, пошановані, здебільшого, у західних та балтійських слов'ян. Так, про Білобога згадується в стародавньому словнику "Mater Verborum", а в "Слов'янській хроніці" Гельмольда (XII ст.) описаний язичницький обряд, згідно з яким зібралися язичники та пускали ковші по колу і виголошували клятву від імені двох богів: доброго і злого (Білобога і Чорнобога). Я. Головацький зазначав: "Слов'яни визнавали також добре начало під іменем Білобога, протилежне злому, що звався Чорнобог... При святах та урочистостях обносили вони чашу з благословіннями і закляттями, вірячи, що щастя походить від доброго бога (Білобога), а зло від злого (Чорнобога)" [1, с. 27]. Загалом у первісному світосприйнятті ідентифікація добра і зла пов'язувалася із вдалим і невдалим життєвим досвідом, подіями, що приносили людині вдачу або, навпаки, зло. Власне, все, що приносить зло, різні негаразди, пов'язувалося з ворожою людині силою – руйнівною і нечистою. Так виникає дуалістична опозиція "Білобог – Чорнобог", що уособлює дві просторово-часові субстанції світу Яви і Нави, "світла – п'тьми", "добра – зла". Слов'яни були переконані, що все добре пов'язується з Білобогом – саме він слугує захисником людини, створюючи своєрідну оберігаючу матрицю. "На противагу істоті світлій, животворній, добрій була похмура, смертоносна, зла істота, яка, за переказом Гельмольда, звалась Чорнобогом, звідки і походить назва – Чорт"[1, с. 40]. Причому

між богами світла і темряви, тепла і холоду відбувалася нескінченна боротьба за владу над світом. Проте якщо Білобог уособлював добро, справедливість, щастя і благополуччя, то функціональна специфікація Чорнобога – знищення всього живого; тому з ним пов'язаний мотив вбивства, підтвердженням чому є стародавнє слов'янське прокляття: "Щоб тебе Чорнобог вбив!"

Щоб краще відстежити смислові нюанси концепту "безпека", звернемо увагу на слов'янського міфологічного персонажа – Пека (Пекун, Пек-Осина, Щезби), що є кровожерливим сином Чорнобога і Мари, хитрим і підступним чортиськом кривавих бійок та всякої біди. Він вирізняється величезними розмірами. При цьому живе глибоко під землею, сидить на троні, що височіє над пеклом, і ретельно стежить, як туди провалюються душі грішників, де їх мучать чорти. Достатньо Пеку стукнути своєю ковінькою, як миттю збігається слухняна прислуга – пекельники. Найбільшу насолоду він отримує, якщо його підопічні чинять над грішниками найжорстокіші тортури. Тоді Пек задоволено сміється, поплескуючи себе по одвислому животі. Пекельна "вистава" триває постійно, тому нечестивці, щоб догодити своєму кумирові, щораз придумують нові й нові катування людських душ. Хоча Пек дуже нещадний, та все ж лякливий. Надто він боїться животворящего світла бога Сонця та ще Чура (звідси давнє прислів'я: "Чур тобі, Пек!"). Отже, навіть за смислом у цьому контексті слово "безпека", що складається з двох частин – префіксу "без" та кореня "пек", означає бути у безпеці, тобто подалі від страшного персонажу, відмежуватися від нього [8, р. 443–444].

Щур (Цур, Шур, Чур) – один з найдавніших і найпопулярніших у давніх українців "домашніх" богів; охоронець домашнього вогнища, тепла, затишку. Бог добробуту, добрий дух дому та заступник роду. Іноді уявлявся та зображувався у вигляді вогню, що палає в печі. Часто-густо вирізьблювався на дереві, вишивався на рушниках. За повір'ям, звертання до Чура охороняло людину від зла. "Думається, що Чура слід розуміти в його зв'язку з "рискою", "межею", як символу опозиції "своє-чуже", "безпечне-небезпечне", "замкнуте-розімнуте". З одного боку, Чур – заклик про допомогу до сил покровителя, а з іншого – закляття від ворожих сил. Будучи божеством "свого" життєпростору, Чур був нетерпимий до конкурентів – він виганяв усіх нечистих духів. Ось чому при появі нечисті досить було згадати його ім'я, щоб вона негайно зникла" [3, с. 60]. Деякі дослідники (Д. Зеленін) пропонують дещо інший смисловий нюанс Чура, розглядаючи ім'я божества як ідіому "Боже, збав". Очевидно, що цей варіант несе на собі відображення християнського впливу. Також такі дослідники, як О. Афанасьєв, Б. Рибаків, зближують Чура з домовиком на тій підставі, що обидва вони уособлюють принцип захисної функції. Мабуть, підстави для подібного зближення є. Адже домовик – дух домашнього вогнища, покровитель і захисник дому, домашніх пожитків та родини. До речі, цей хатній дух своїм допомагає, а чужим шкодить. Однак він може приносити шкоду й своїм, коли вони належним чином не догоджають йому. При цьому, якщо йдеться про захист оселі, то Чур у даному випадку захищає зовнішній простір садиби; натомість із домовиком пов'язують здебільшого внутрішній, "хатній" простір.

Як бачимо, Чур, окрім функції-оберегу, намагається "втримати" в межовій ситуації суто людські сенси. Український дослідник Д. Предко зазначає: "Як свідчить історія, ситуація граничності, знаходження "при битій дорозі", якою проривалися орди кочівників, залишаючи за собою смерть, руйнацію, поневолення, формували такий конструкт, як "межові ситуації", ситуації порубіжжя, що спонукали до філософських розмислів про приз-

начення людини, її сенсожиттєву спрямованість. Загальновідомо, що коли саме життя підпадає під "тиск" проблематизації, людина вимушена зануритися в осягнення глибших, потаємних смислів життя. Власне, вона немовби піднімається на вищий екзистенційний рівень осягнення. Разом із тим її екзистенціали набувають персоналістичного забарвлення, де все суто людське переживається в контексті Богопричетності. У цій формі вісню ставлення до життя стає не воно саме, не турбота про життя, а щось вище за нього, що знаходиться за його межами – його "трансценденція" як ідеал, що переступає й перевершує межі життя... ..В історії українського народу саме релігія "намагалася" не лише пом'якшити ситуацію межовості, а й стати над ситуацією, слугувати тією точкою опори, яка уможливила збереженість того архетипу, який формувався упродовж тисячоліть" [4, с. 117].

Безперечно, ситуація порубіжжя конструює певне світовідчуття, коли необхідно "схопити" цей стан, пом'якшити ситуацію переходу й подолати певний розрив. Гадаємо, що саме завдяки ритуалам долається цей розрив; вони переривають звичний стан життя, перетинаючи його межу. Цей стан називається перехідним, або лімінальним, – стан, у якому людина немовби вже покинула попередню фазу, звичний профанний стан, але ще не перейшла в інший стан. І оце схоплення ситуації "між" ідентифікується як перехід. До речі, французький етнограф А. ван Геннеп підкреслював, що основним змістом і призначенням ритуалу є обряд переходу, як перехід від сакрального до профанного й навпаки. Безперечно, життя людини – це постійні переходи: від одного статусу до іншого, від одного роду діяльності до іншого тощо. А. ван Геннеп вважав, що основними складовими цього переходу є такі цикли обрядів: 1) прелімінальні (відділення), 2) лімінальні (проміжок), 3) постлімінальні (включення) [2, с. 15]. Отже, ритуали містять елемент переходу, який уможлиблює зміни стану.

Однак цей перехід може відбуватися лише спільно, колективно. Адже в цьому переході людина співпричетна з іншими людьми; вона виступає співучасником колективного дійства. І почуття, які виникають під час переходу, є колективними, оскільки людина сумісно з іншими переходить межу профанного. І якщо символи, які беруть участь у цьому переході, досить важливі для членів спільноти, щоб запустити процес колективного прилучення до священного, то з великою ймовірністю вони будуть почувати себе захищеними. Отже, ритуал немовби перебирає на себе захисну функцію, виступає, з одного боку, психотерапевтичним чинником, а з іншого – убезпечує людину від різних негараздів, створюючи підґрунтя для збереження її цілісності. Ритуал, фіксуючи певний, ustalений порядок поведінки людей, містить у собі спонукальний складник, виконує роль підстави для дії, стаючи способом активізації міфологічної свідомості та чинником виникнення захисних засобів, зокрема маски.

У первісних народів маска символізувала надприродну силу. Найдавніший сенс символіки маски полягає в тому, що вона засвідчувала надприродну силу. Шаман, який надівав маску, ставав втіленням духу, якого вона зображала. Найперші маски, що зображували тварин, використовувалися, щоб вступити в контакт з духом звіра, на якого готувалося полювання, з метою захистити себе.

Виникнення і розвиток смислових аспектів маски відстежується в процесі всього розвитку людства. Тому вивчення значення масок є важливою складовою в розумінні різних релігій та культур. Багато вчених вважають, що маска – це не тільки приховування особи, а й внутрішнє переживання образу, який уособлює ця мас-

ка. Про це пише К. Тихомирова [6], яка присвятила дослідженню маски безліч своїх праць. Вона вважає, що маска розглядається як поверхнева, тимчасова зміна внутрішнього або зовнішнього вигляду людини, обумовлена мотивами і потребами особистості, а також комунікативними потребами й очікуваннями. "Зовнішня маска" – ситуативна зміна зовнішнього вигляду людини за допомогою візуальних засобів, а "внутрішня маска" – тимчасова зміна Я із супутньою зміною моделі поведінки. "На етапі становлення Стародавніх цивілізацій (китайської, японської, індійської, арабо-мусульманських, мезоамериканських) – суб'єкт виявив інтерес до осмислення стосунків з Іншим, тому з'явилися маски, які "переступили" в репрезентованих сенсах за межі сакрального через містеріальне дійство... В античності тенденція до акцентування зв'язку Я-Інший позначилася виразніше: маска як форма оприявила в своїх видах властиві культурі мобільність, динамізм, антропоцентричність – з'явилися посмертні маски, театральні маски конкретних історичних особистостей" [6, с. 26]. Отже, маски є результатом розвитку людини і аналізу отриманого досвіду взаємодії із соціумом на ранніх стадіях його формування. Маски в міфо-релігійних уявленнях – це скоріше варіант захисту, створення своєрідного заплону між внутрішнім "Я" і навколишнім світом.

Як бачимо, саме ритуал як колективне дійство та маска, як захисна презентація себе, в первісних спільнотах створювали безпечний простір для людини, вбудовували цілий спектр засобів, які в першу чергу відігравали інструментальну, оберігаючу роль.

До речі, принцип колективізму, який мав вирішальне значення в подоланні безпеки в первісних колективах, і до сьогодні слугує ефективним засобом щодо стримування коронавірусної пандемії. Як засвідчили дослідження [9], люди, які більш схильні до колективізму, частіше носять маски на обличчі, що дозволяє їм краще реагувати на пандемію коронавірусу. Безперечно, з моменту своєї появи COVID-19 [9] по-різному впливав на різні країни світу. Сьогодні вчені задумуються над таким питанням. У той час, як деякі країни та регіони всередині країн все ще реєструють щоденно десятки тисяч нових заражень, інші змогли майже впоратися з ним. Чим пояснюються ці вражаючі відмінності?

Професор Джексон Лу з Масачусетського технологічного університету зі співавторами застосував культурно-психологічний підхід щодо дослідження використання масок – запобіжного заходу задля стримування пандемії. Чотири масштабні дослідження, проведені цією групою, засвідчили, що колективізм (напротивагу індивідуалізму) позитивно передбачає використання масок як у Сполучених Штатах, так і в усьому світі. Колективізм характеризується розумінням Я людини як взаємозалежної, а не незалежної, як в індивідуалізмі. Колективізм фіксує тенденцію для людини бути більше зацікавленою у групових потребах, цілях та інтересах, ніж в індивідуальних. Виходячи з відмінностей між колективістською та індивідуалістичною культурами, варто зазначити, що колективізм (на противагу індивідуалізму) позитивно передбачає використання маски людей під час пандемії COVID-19. Зазвичай маски, захищаючи від COVID-19, можуть створювати фізичний дискомфорт та незручності. Отже, люди в колективістських культурах більше переймаються колективним благополуччям; власне, вони здатні терпіти такі особисті незручності та носити маски. Натомість люди в індивідуалістичних культурах можуть бути більш схильними надавати пріоритет своїм особистим зручностям чи перевагам, аніж колективному добробуту, а, отже, менш охоче носити маски. Опитування COVID-19 показало, що 64 % аме-

риканців, які не носили масок, зазначили: "Це моє право як американця не носити маску" або "Це незручно" [9].

Проаналізувавши набір даних усіх 3141 округів 50 штатів США (вибірка склала 248 941 особи), дослідження засвідчило, що використання масок було вищим у більш колективістських штатах США. Друге дослідження відтворило цю тезу в іншому наборі даних 16 737 осіб у 50 штатах США. Аналізуючи набір даних із 367 109 осіб у 29 країнах, третє дослідження підтвердило, що використання масок було вищим у більш колективістичних країнах (зокрема, в Південній Кореї та Тайланду на противагу Великій Британії та США). Четверте дослідження знову підтвердило цей висновок (опитування проводилося серед 277 219 користувачів Facebook у 67 країнах). Причому зв'язок між колективізмом та використанням масок був стійким, коли до аналізу включали контрольні змінні, такі як суворість м'якість культури, політичну належність, демографічні показники, густоту населення, соціально-економічні показники, загальне охоплення системою охорони здоров'я, жорсткість реакції уряду на пандемію. Дослідження показали, що культура принципово впливає та визначає реакцію людей на таку кризу, як пандемія COVID-19. Таким чином, осмислення культурних відмінностей, які витоково своїм корінням сягають епохи первісних міфо-релігійних уявлень, не лише забезпечує розуміння сьогоденної пандемії, а й допомагає світові підготуватися до майбутніх катаклізмів для того, щоб зберегти людину, її життя та здоров'я.

Отже, в міфо-релігійному свідомстві безпека пов'язувалася із захисною функцією, а персоналії, що її уособлюють, навіть у ситуації "порубіжжя" намагалися вберегти людину, унеможливити дію злих сил. Більше того, такі обереги-захисники, як маски, знижували тривогу людини, давали відчуття стабільності, цілісності і тим самим сприяли створенню стійких міфо-ритуальних засобів, слугували важливим чинником організації стабільного функціонування та розвитку суспільства. І досі ті принципи, які формувалися в міфо-релігійних уявленнях, ремінісценціями відсвічуються в сьогоденних практиках захисту людини, засвідчуючи їх ефективність та людинозберігаючу спрямованість.

Список використаних джерел

1. Випади давньослов'янських легенд, або міфологія / уклад. Я. Головацьким. Київ : Довіра, 1991. 94 с.
2. Геннел А. ван Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов. Москва : РАН. Изд. фирма "Восточная литература", 1999. 198 с.
3. Маркин П. Ф. Славянская мифология как мировосприятие и текст русской литературы : [монография]. Барнаул : Изд-во АлтГИАКИ, 2009. 359 с.
4. Предко Д. Є. Релігійні почуття: сутність та особливості прояву : [Монографія]. Київ : "ВАНДЕКС", 2018. 156 с.
5. Предко О. І. Релігійна віра як екзистенційне підґрунтя особистості // Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. 2012. Вип. 109. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2012_109_9.
6. Тихомирова Е. Г. Маска как форма репрезентации смыслов культуры : автореф. дисс. ... д. филос. наук: 24.00.01. Ростов-на-Дону, 2016. 48 с.
7. Хук С. Г. Мифология Ближнего Востока. Москва : Наука, Гл. редакция вост. литературы, 1991. 184 с.
8. Konverskyi A., Predko O., Kharkovschenko Ye., Nosenok B., Nesterova M. Religious Security: The Coronavirus Pandemic and the Identification of New Contexts. *Obnovljeni Život*, 2021. № 76(4). P. 441–456.
9. Lu J. G., Jin P., English A. S. Collectivism predicts mask use during COVID-19 // *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2021. № 118(23). URL: <https://www.pnas.org/content/pnas/118/23/e2021793118.full.pdf>
10. Predko O. Religious security: challenges and threats in the context of the coronavirus pandemic. *International Scientific Conference (2021 ; Kyiv)*. International Scientific Conference "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2021", the first session, April 21-22, 2021: [Abstracts] / Ed. board: A. Konverskyi [and other]. Kyiv : Publishing center "Kyiv University", 2021. P. 281–283.

References

1. Vy'klady' davn'oslov'yans'ky'x legend, abo mifologiya [Explanations of ancient Slavic legends, or mythology] / Układ. Ya. Golovacz'ky'm. Ky'yiv: Dovira, 1991. 94 s. [In Ukrainian].
2. Gennep A. van Obrjady perehoda. Sistematičeskoe izučenie obrjadov [Rites of passage. Systematic study of rites] Moskva: RAN. Izd. firma "Vostočnaja literatura", 1999. 198 s. [In Russian].
3. Markin P. F. Slavjanskaja mifologija kak mirovospriatje i tekst ruskoj literatury : monografija [Slavic mythology as a worldview and the text of Russian literature]. Barnaul: Izd-vo AltGAKI, 2009. 359 s. [In Russian].
4. Predko D. Ye. Religijni počuttya: sutnist' ta osobly'vosti projavu: Monografija. [Religious feelings: essence and features of manifestation] Ky'yiv: "VANDEKS", 2018. 156 s. [In Ukrainian].
5. Predko O. I. Religijna vira yak ekzy'stencijne pidgruntya osoby'stosti [Religious faith as an existential basis of personality] // Visnyk Ky'yivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Ševčenko. Filosofi-ya. Politologija. 2012. Vy'p. 109. S. 26-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2012_109_9. [In Ukrainian].
6. Tihomirova E. G. Maska kak forma reprezentacii smyslov kul'tury [Mask as a form of representation of cultural meanings]. avtoref. diss. ... d. filol. nauk: 24.00.01. Rostov-na-Donu, 2016. 48s. [In Russian].
7. Huk S.G. Mifologija Blizhnego Vostoka [Mythology of the Middle East]. Moskva: Nauka, Glavnaja redakcija vostočnoj literatury, 1991. 184 s. [In Russian].
8. Konverskyi A., Predko O., Kharkovschenko Ye., Nosenok B., Nesterova M. Religious Security: The Coronavirus Pandemic and the Identification of New Contexts. *Obnovljeni Život*, 2021. № 76(4). P. 441–456.
9. Lu J. G., Jin P., English A. S. Collectivism predicts mask use during COVID-19 // *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2021. № 118(23). URL: <https://www.pnas.org/content/pnas/118/23/e2021793118.full.pdf>
10. Predko O. Religious security: challenges and threats in the context of the coronavirus pandemic. International Scientific Conference (2021 ; Kyiv). International Scientific Conference "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2021", the first session, April 21- 22, 2021: [Abstracts] / Ed. board: A. Konverskyi [and other]. Kyiv: Publishing center "Kyiv University", 2021. P. 381-383.

Надійшла до редколегії 07.09.21

Е. І. Предко, д-р філос. наук, проф.
Кивський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Д. Е. Предко, канд. філос. наук, асист.
Кивський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
М. І. Нестерова, асп.
Кивський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФОРМИРОВАНИЯ ФЕНОМЕНА "БЕЗОПАСНОСТЬ": ОСОБЕННОСТИ МИФО-РЕЛИГИОЗНЫХ КОНТЕКСТОВ

Посвящено осмыслению идеи безопасности в мифо-религиозных представлениях, а также поисков теоретических интерпретаций трансформации феномена "маска", начиная от первоначального значения до настоящего в условиях COVID-19. Раскрыто, что в первобытную эпоху формировались характерные представления о безопасности, что было обусловлено определенным типом мировосприятия и миропонимания. Первобытный человек, осваивая окружающую среду и находясь в условиях угрожающей реальности, пытался защитить себя, создав своеобразный оберег, благодаря которому пытался сохранить свою целостность. При этом формировались определенные кодексы поведения. Мифо-религиозные представления свидетельствуют о формировании идеи безопасности; они, зарождаваясь, выполняли защитную функцию, регулируя межличностные отношения и жизнь общества. Выступая своеобразной системой мироощущения, мифо-религиозные представления отражали определенный уровень идентификации человека, его возможности в защите себя как целостности. Собственно, в мифологии отражается гармония между человеком и окружающим миром, между обществом и природой. В этом смысле она выступает средством обеспечения безопасности человека от негативных воздействий. Особое внимание уделяется вопросу применения различных теоретических подходов, тем дискурсам, которые конструировали мифологические смыслы, религиозные акценты. Лейтмотивом рассматриваемого исследования можно считать аналитическое сопоставление двух стратегических векторов осмысления безопасности, что непосредственно связаны между собой. Впервые, вектор, с которым связано появление различных богов, сил, которые при всей их противоречивости, нелинейности и различных сферах влияния "наращивали" свою защитную функцию. Вторая траектория – появление различных мифо-религиозных факторов, возникновение определенных средств в качестве вспомогательного фактора защиты человека. В этом движении также нет линейного нарастания, возникают явления и ситуации, которые не имеют однозначного определения – религия и культура. Эти феномены переплетаются и показывают, что они, или общество имеют иногда дело уже с другим смысловым модусом защиты. Реконструкция мифо-религиозного контекста первобытных представлений позволила установить функциональные особенности маски, которая рассматривается в соотношении с смысловыми ориентациями человека. С маской связаны формулировки смыслов в контексте рефлексирования себя, Другого и мира в целом.

Ключевые слова: безопасность, мифо-религиозные представления, ритуал, коллективизм, маска.

Olena Predko, Doctor of Philosophical Sciences, Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Denys Predko, PhD of Philosophical Sciences, Assist.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Mariia Nesterova, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE "SECURITY" PHENOMENON: FEATURES OF MYTHO-RELIGIOUS CONTEXTS

The article is devoted to understanding the idea of security in mytho-religious beliefs, as well as the search for theoretical interpretations of the transformation of the mask phenomenon, from its original meaning to the present in terms of COVID-19. It is revealed that in the primitive era characteristic notions of security were formed, which was due to a certain type of worldview. Primitive man, mastering the environment and being in conditions of a threatening reality, tried to protect himself by creating a kind of amulet, through which he tried to preserve its integrity. At the same time, certain codes of conduct were formed. Mythological and religious ideas testify to the formation of the idea of security, which originated by performing a protective function, regulating interpersonal relations and the life of society. Acting as a kind of worldview, mytho-religious ideas reflected a certain level of human identification, its ability to protect himself as integrity. In fact, mythology reflects the harmony between man and the world around him, between society and nature. In this sense, it serves as a means of protecting man from negative influences. Particular attention is paid to the application of various theoretical approaches, those discourses that have constructed mythological meanings, religious accents. This study can be considered an analytical comparison of two strategic vectors of security thinking, which are directly related. First, the vector associated with the emergence of various gods, forces, which, despite all their contradictions and various spheres of influence, "increased" their protective function. The second trajectory is the emergence of various mytho-religious factors, the emergence of certain means as an auxiliary factor in human protection. There is also no linear growth in this movement, phenomena and situations arise that do not have an unambiguous definition – religion and culture. These phenomena intertwine and show that they, or society, are already dealing with some other semantic mode of protection. Reconstruction of the mytho-religious context allowed to establish the functional features of the mask, which are considered in relation to the meaning of life orientations of man. The mask is associated with the formulation of meanings in the context of reflections on oneself, the Other and the world as a whole.

Keywords: security, mythological and religious ideas, ritual, collectivism, mask.